अज्ञानं दुःखकारकम्

● (सं) श्रीशः देवपूजारी, नवदेहली

कस्मिंश्चित् वने कश्चन तक्षकः निवसति स्म । प्रतिदिनं सः वृक्षाणां कर्तनं कृत्वा, तान् ज्वालयित्वा, कृष्णाङ्गारान् निर्माय विक्रयणं करोति स्म । एकस्मिन् दिने कश्चन मार्गभ्रष्टः अश्वारोही तत् वनं प्राप्तवान् । तक्षकः वृक्षकर्तनकार्ये संलग्नः आसीत् । श्रान्तः क्लान्तः च सः अश्वारोही तक्षकं जलं याचितवान् । माध्याह्नसमयः आसीत् । अतः तक्षकः स्वभोजनं बुभुक्षिताय अतिथये समर्पितवान्, जलं च दत्तवान् । भोजनं प्राप्य सन्तुष्टः अश्वारोही स्वपरिचयं श्रावितवान् । पथिकः पार्श्वराज्यस्य राजा आसीत् । किञ्चित् विश्रामं स्वीकृत्य गमनसमये सः नृपः तक्षकाय धन्यवादं समर्प्य कथितवान् - ''यदि कदापि किमपि कष्टं भवेत्, तर्हि भवान् मम स्मरणं करोतु । अहं निश्चयेन साहाय्यं करिष्यामि । यदा कदापि मम समीपम् आगन्तुम् अर्हति भवान्'' इति ।

गच्छता कालेन वनस्थान् सर्वान् वृक्षान् कर्तयित्वा, ज्वालयित्वा च कृष्णाङ्गारान् निर्माय तक्षकः विक्रयणं कृतवान् । वनं समाप्तं जातम् । तक्षकः चिन्ताग्रस्तः जातः । अग्रे अर्थार्जनं कथं करणीयम् इति प्रश्नः आगतः । अकस्मात् तस्य मनसि राज्ञः स्मरणम् आगतम् । अतः सः राजधानीं सम्प्राप्य नृपेण मिलितवान्, स्वसमस्यां निवेदितवान् च । राजा महानगरात् बहिः रक्षितं स्वचन्दनवनं तक्षकाय दत्तवान् ।

कतिपयमासानन्तरं नृपः तक्षकं स्मृत्वा, तस्य अवस्थां ज्ञातुं वनम् अगच्छत् । तत्र द्वित्राः वृक्षाः अवशिष्टाः आसन् । तेषां समाप्तेः अनन्तरं किम् इति चिन्तयन् म्लानमुखः तक्षकः रोदनम् आरब्धवान् । एतत् दृष्ट्वा नृपः आश्चर्ययुक्तः अभवत् । चन्दनवृक्षाः कुत्र गताः इति तस्य मनसि प्रश्नः उद्भूतः । राज्ञा पृष्टः तक्षकः उक्तवान् - ''अहं यथापूर्वं कृष्णाङ्गाराणां निर्माणं कृत्वा विक्रयणं करोमि स्म । अत्रापि तथैव कृतवान्'' इति ।

राजा तस्य अज्ञानं ज्ञात्वा मनसि एव हसन् - ''चन्दनवृक्षस्य एकां शाखां कर्तयित्वा विपणिं गत्वा विक्रीय आगच्छ'' इति आदिश्य तं तक्षकं विपणिं प्रति प्रेषितवान् । विपण्यां चन्दनवृक्षखण्डं दृष्ट्वा क्रेतुम् इच्छुकाः आपणिकाः अहमहमिकया मूल्यवर्धनं कृतवन्तः । तेन दशसहस्रपरिमितेन मूल्येन चन्दनकाष्ठस्य विक्रयणम् अभवत् । तक्षकः एतावत् धनं प्राप्य चन्दनस्य मूल्यं कियत् इति अवगतवान् ।

अद्यपर्यन्तं चन्दनकाष्ठानि एव दग्ध्वा अङ्गाराः निर्मिताः यत् तत् स्मरन् सः तक्षकः महान्तं पश्चात्तापम् अनुभूतवान् ।